

PROMOCJA TURYSTYKI I REKREACJI NA WSI OBOWIĄZKIEM PRAWNYM SAMORZĄDÓW GMINNYCH

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie niektórych problemów związanych z promowaniem turystyki i rekreacji na wsi jako obowiązkiem prawnym samorządów gminnych.

Od 2001 roku Polskie Stowarzyszenie Naukowe Animacji Rekreacji i Turystyki zajmuje się m.in. promowaniem turystyki i rekreacji na terenach wiejskich¹. Na ten temat opublikowano monografie, w których znajdują się interesujące artykuły o problemach i kierunkach turystyczno-rekreacyjnego zagospodarowania gminy².

Autorzy tych prac zwracają uwagę, aby odważniej pomagać małym i średnim przedsiębiorstwom w gminie i poza nią³. Uważają oni, że jest wiele powodów dla których samorzady powinny zainteresować się turystyką i rekreacją na wsi. Powinny one stworzyć własne programy jej rozwoju, systematycznie je realizować i kontrolować. Kolejnym etapem powinna być integracja inicjatyw samorządowych w sferze turystyki i rekreacji na wsi. Jest to ważne i pilne, bowiem turystyka i rekreacja gwarantuje: szeroko rozumiany dobrobyt psychofizyczny; samoinwestowanie ludzi w siebie; inwestowanie w nasze dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe; radość i piękno, zbliża świat. W opinii tych badaczy, wygrają gminy, które postawią na turystykę i rekreację⁴.

Abraham Lincoln kiedyś napisał, że nie potrafi cenić ludzi, którzy dzisiaj nie są mądrzejsi niż wczoraj. Samorządowcy odpowiadają za innych. Jeżeli problemu nie podejmują to znaczy, że albo go dotychczas nie dostrzegli, albo w gradacji potrzeb przesunęli go na dalszy plan. Z programem rozwoju turystyki i rekreacji na wsi, z uwagi na wielowarstwowość pozytywnych efektów,

¹ Zadaniem Polskiego Stowarzyszenia Naukowego Animacji Rekreacji i Turystyki jest m.in. prowadzenie badań w zakresie turystycznego zagospodarowania gminy pod względem turystycznym. Zob. Statut i monografię nt. *Polskie Stowarzyszenie Naukowe Animacji Rekreacji i Turystyki. Idea–Ludzie–Czyn* (2005) Poznań.

² Polskie Stowarzyszenie Naukowe Animacji Rekreacji i Turystyki dalej jako PSNARiT.

³ Zob. W. Siwiński i in. (1998), *Rola administracji i samorządu terytorialnego w promocji rekreacji ruchowej*, Poznań.

⁴ Z. Dziubiński [red.] (2007), *Drogi i bezdroża sportu i turystyki*, Warszawa, AWF / SALOS RP oraz W. Siwiński i in. (1998), *Rola administracji samorządowej*, op. cit.

czekać się nie powinno. Należy precyzyjnie określić cel, możliwości i potrzeby strefy oraz formy współdziałania z innymi, wielkość środków. Potem przygotować program wraz z harmonogramem realizacji. Zakres tego programu będzie zróżnicowany w zależności od szeroko rozumianego potencjału gminy. Sam program samorządy są zobowiązane przygotować i realizować w interesie mieszkańców gminy oraz w interesie Polski. Jest to prawny obowiązek wynikający z przepisów ustawy, traktujących turystykę i rekreację na wsi jako zadanie samorządów⁵.

Także należy widzieć znaczenie działalności nauczycieli rozwijających turystykę wśród dzieci i młodzieży. Z badań wynika, że nie ma jednej recepty na rozwój turystyki i rekreacji w gminie, we wszystkich regionach Polski. Inaczej musi spojrzeć na to samorządowiec w dużym mieście, inaczej w małym, jeszcze inaczej na wsi. Inne są walory turystyczne, a co za tym idzie, inna jest turystyka i rekreacja w górach, inna nad jeziorem, inna w pasie nadmorskim, inna na terenach przygranicznych⁶. Dlatego też program edukacji w zakresie rozwoju turystyki i rekreacji w gminie powinien wyrastać z głębokiego rozumienia wszelkich uwarunkowań, od mądrości w przyjęciu kierunków, do konsekwencji w ich realizacji i zjednywania sobie sojuszników wśród mieszkańców wsi. Można by jeszcze zapytać, dlaczego warto postawić na turystykę i rekreację na wsi? Ponieważ warto wykorzystać regionalne procesy krajoznawcze PTTK, kół LZS, jako ośrodków wiedzy o turystycznym i rekreacyjnym potencjale regionu oraz budzenia miłości i dumy z małej Ojczyzny? Turystyka i rekreacja na wsi jak mało która sfera aktywności, sprzyja integracji celów, ludzi, metod i środków. Trzeba to wykorzystać w działalności pedagogicznej turystyki i rekreacji.

Turystyka i rekreacja postrzegana jest jako ten sektor, który wymaga większego współdziałania, zarówno między samymi gminami, jak i między przedsiębiorstwami, klubami sportowymi i jednostkami samorządu terytorialnego w gminach.

Polska wieś, aby funkcjonować i konkurować na rynku turystycznym i rekreacyjnym, musi mieć szeroki wachlarz usług wymagających powstania lub rozbudowy bazy: sportowo-rekreacyjnej, kulturalnej, gastronomicznej, informacyjno-recepcyjnej, banku danych, rozszerzone rozwiązania medialne itp. Oprócz tego, niezbędna jest modernizacja i rozbudowa regionalnego układu

⁵ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1977 r. o usługach turystycznych określa warunki świadczenia przez przedsiębiorców i przedsiębiorców zagranicznych w zakresie usług turystycznych na terenie Polski. Przez usługi turystyczne należy rozumieć usługi przewodnickie, usługi hotelarskie oraz wszystkie inne usługi świadczone turystom lub odwiedzającym.

⁶ E. Mucha-Szajek (2000), Rola samorządów lokalnych i budżetów terenowych w rozwoju turystyki i rekreacji w regionie. W: *Interdyscyplinarne zagadnienia aktywności rekreacyjnej, sportowej i turystycznej końca XX wieku*, Poznań, s. 485; M. Nowacki (2000), Rola interpretacji dziedzictwa i zarządzania atrakcjami turystycznymi w rekreacji i turystyce. W: *Rekreacja i turystyka. Współczesne dylematy, zadania i perspektywy*, Poznań, s. 71.

transportowego, infrastruktury ochrony środowiska, a także zachowanie i odbudowa dziedzictwa kulturalnego; mikroprzedsiębiorstwa; infrastruktury związanej z rolnictwem, związanej z rozwojem wsi oraz ochroną dziedzictwa kulturowego, infrastrukturą lokalną oraz rewitalizacją obszarów zdegradowanych.

Na europejskim wiejskim rynku turystycznym i rekreacyjnym obserwuje się też silną integrację władz i organizacji samorządowych. Rozszerza się zjawisko wspierania usług lokalnych poprzez wspieranie promocji. Obserwuje się wzrost zainteresowania władz gminnych rozszerzeniem zakresu usług oferowanych turystom i rekreantom na wsi. Jednocześnie rządy poszczególnych państw i regionów poszukują narzędzi dopingujących usługodawców do podnoszenia jakości oferowanych usług na wsi.

W Polsce rozwój turystyki i rekreacji, o czym należy pamiętać, stanowi ustawowe zadanie samorządów gminnych. Sprawy turystyki i rekreacji stały się od 2001 roku zadaniem własnym samorządów gminnych. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych⁷.

Do samorządu gminnego należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty. Potrzeby te mają dwojaki charakter: ogólne potrzeby społeczne oraz potrzeby wspólnoty i jej mieszkańców jako organizatorów turystyki i rekreacji. Kluczową sprawą jest przyjęcie przez władze samorządowe gminy kierunków rozwoju turystyki i rekreacji na swoim terenie. Odniesieniem będą uwarunkowania turystyczne i rekreacyjne gminy decydujące o zakresie działań w sferze turystyki, a więc walory krajoznawcze, atrakcje turystyczne i krajoznawcze, położenie geograficzne, układy komunikacyjne, stan zagospodarowania turystycznego i rekreacyjnego.

Opracowując kierunki rozwoju turystyki i rekreacji w gminie należy pamiętać, że będą one mogły stanowić również podstawę do prac nad planami zagospodarowania przestrzennego. Stąd przygotowując kierunki rozwoju turystyki i rekreacji na swoim terenie, powinno się w takich pracach uwzględnić wszelkie odniesienia i działania. Gmina określa działania w sferze obszaru, które powinny znaleźć odzwierciedlenie w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy lub zespołu. W ich konstruowaniu trzeba przede wszystkim kierować się zasadami: zrównoważonego rozwoju tj. równowagi pomiędzy wszystkimi elementami środowiska, w którym bytuje człowiek, aby przy racjonalnym wykorzystaniu potencjału przyrodniczego możliwe było zaspokojenie potrzeb obecnych i przyszłych pokoleń⁸.

⁷ Ustawa z dnia 18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej oraz Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych określają warunki świadczenia na rzecz kultury fizycznej i turystyki w ramach działalności samorządów.

⁸ Z. Niewiadomski (2002), *Planowanie przestrzenne. Zarys systemu*, Warszawa, WP; G. Gołombowski [red.] (1999), *Regionalne aspekty rozwoju turystyki*, Warszawa-Poznań, PWN, s. 68 i nast.

Ważnym problemem są działania na rzecz wychowania do turystyki i rekreacji na wsi. Turystyka i rekreacja ruchowa dotyczy również mieszkańców gminy. Powinni oni umieć poruszać się we współczesnym systemie turystyki i uczestniczyć w rekreacji. Dzięki temu łatwiej będzie im uprawiać turystykę i rekreację oraz lepiej współpracować z władzami gminy na rzecz rozwoju turystyki i rekreacji na wsi.

Podstawowe w tej kwestii są dwie sprawy: 1) kreowanie (to proces ciągły) rozwoju kadry turystycznej i rekreacyjnej, a więc przewodników turystycznych, pilotów wycieczek, przewodników turystyki kwalifikowanej, instruktorów krajoznawstwa, społecznych opiekunów przyrody i zabytków, pracowników punktów informacji i promocji turystycznej, animatorów czasu wolnego, instruktorów rekreacji itp., 2) rozwój zainteresowań i umiejętności krajoznawczo-turystyczno-rekreacyjnych młodzieży szkolnej, zgodnie z ustawą dotyczącą warunków i sposobów organizowania przez szkoły i placówki krajoznawstwa, turystyki i rekreacji, z uwzględnieniem celów bezpieczeństwa uczniów.

Oprócz ogólnego obowiązku rozwijania turystyki, wynikającego z ustawy o samorządzie, na organach samorządu gminnego spoczywają zadania określone wprost w konkretnych ustawach. W sferze turystyki dotyczy to głównie zadań wynikających z: 1) Ustawy z 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych i rozporządzenia wydanego na podstawie tej ustawy, 2) Ustawy z 6 maja 1997 r. o kulturze fizycznej i rozporządzenia wydanego na podstawie tej ustawy; 3) Ustawy z 22 sierpnia 1997 r. o bezpieczeństwie imprez masowych, 4) Ustawy z 7 września 1991 r. o systemie oświaty i rozporządzenia wydanego na podstawie tej ustawy.

W niniejszym opracowaniu omówiono przede wszystkim zadania wynikające z ustawy o kulturze fizycznej w gminie. Ustawa ta definiując rekreację ruchową jako formę aktywności fizycznej, podejmowaną dla wypoczynku i odnowy sił psychofizycznych, obejmuje nią większość form turystyki, w tym tej, która określona jest jako kwalifikowana⁹.

Organizowanie działalności w dziedzinie rekreacji ruchowej oraz tworzenie odpowiednich warunków materialno-technicznych do jej rozwoju (art. 42), należy również do obowiązków organów samorządu terytorialnego. Polega to na popularyzacji walorów rekreacji ruchowej, organizowaniu zajęć i imprez rekreacyjnych, szkoleniu kadr i kierowaniu jej do prowadzenia zajęć rekreacyjnych oraz na tworzeniu, utrzymaniu i udostępnianiu bazy sportowo-rekreacyjnej.

⁹ W materiale przyjętym przez Komitet Społeczno-Polityczny Rady Ministrów w sierpniu 1995 r. turystykę kwalifikowaną zdefiniowano jako samodzielne przemieszczanie przestrzeni turystycznych wymagające sprawności fizycznej, określonych umiejętności posługiwania się sprzętem i ekwipunkiem turystycznym, poszanowania wartości przyrodniczych i kulturowych odwiedzanych terenów.

Szczegółowe zasady i warunki prowadzenia działalności w dziedzinie rekreacji ruchowej zostały określone na podstawie art. 42 ustawy w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z 12 września 2001 r. Dla samorządowców odpowiedzialnych między innymi za organizowanie rekreacji ruchowej, zawarte w nim zapisy są szczególnie ważne. Warto zwrócić uwagę na to, iż rozporządzenie dot. działalności w dziedzinie rekreacji ruchowej obejmuje organizowanie form aktywnego wypoczynku rekreacyjno-sportowego, a w szczególności: biwaków, obozów, rajdów, zlotów, spływów, turniejów, festynów i zawodów amatorskich. Z racji zapisu art. 4 ustawy – jednostki samorządu terytorialnego tworzą warunki prawno-organizacyjne i ekonomiczne dla rozwoju kultury fizycznej – należy odpowiednio odczytać art. 50 ustawy, traktujący o zasadach bezpieczeństwa w dziedzinie kultury fizycznej. Wyrażając zgodę na imprezę masową w gminie (w założeniu ponad 1000 uczestników w terenie) powinny one sprawdzić przygotowanie organizatora do realizacji przedsięwzięcia. Ustawodawca szczególnie mocno ujął sprawę bezpieczeństwa osób przebywających w górach i bezpieczeństwa osób pływających, kąpiących się w miejscach wyznaczonych i uprawiających sporty wodne. Otóż, obowiązek zapewnienia takiego bezpieczeństwa spoczywa również na organach jednostek samorządu terytorialnego i organach administracji właściwych terytorialnie gmin (art. 54 ustawy). Szczegółowe regulacje w tym względzie, zgodnie z ustawowym umocowaniem, określa Rada Ministrów w swoim rozporządzeniu z dnia 6 maja 1997 r.

Z ustawy z 22 sierpnia 1997 r. o bezpieczeństwie imprez masowych wynikają konkretne uprawnienia i zobowiązania wójtów. Otóż do nich składa się w trybie określonym w art. 6 i 7 ustawy wnioski oraz od nich zależy wydanie zezwolenia lub zakazu organizowania imprezy masowej. Od ich decyzji przysługuje odwołanie do samorządowego kolegium odwoławczego.

Na podstawie ustawy z 7 września 1991 r. o systemie oświaty, zostały wydane dwa bardzo ważne dla gmin rozporządzenia: Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 8 listopada 2001 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki, z którego wynikają zobowiązania m.in. dla gminnych przedszkoli i szkół oraz drugie rozporządzenie z 21 stycznia 1997 r. w sprawie warunków, jakie muszą spełniać organizatorzy wypoczynku dla dzieci i młodzieży szkolnej, a także zasad jego organizowania i nadzorowania, określające zadania między innymi dla szkół i placówek organizujących wypoczynek dzieci i młodzieży oraz rolę własnego terenowego wójta w udzielaniu zgody na zatwierdzenie karty kwalifikacyjnej obiektu

Pragniemy zwrócić uwagę, że planowanie przestrzenne to szczególnie sfera zadań organów samorządu terytorialnego, w tym głównie gminnego. Podstawę systemu planowania przestrzennego w zakresie rozwoju turystyki i rekreacji ruchowej stanowią uchwalone przez rady gminne miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

Dla rozwoju turystyki i rekreacji ruchowej w gminie większe znaczenie będą miały rozstrzygnięcia w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dotyczące: atrakcyjności turystyczno-rekreacyjnej, obszaru gminy, a więc ochrony środowiska; ogólnych udogodnień komunikacyjnych, telekomunikacyjnych projektowanego rozwoju usług; szczególnie ważnych dla turystyki i rekreacji ruchowej spraw zagospodarowania turystycznego gminy, a więc szlaków turystyczno-rekreacyjnych (ścieżek rowerowych, przestrzeni przeznaczonych dla rozwoju turystyki i rekreacji).

W zagospodarowaniu turystyczno-rekreacyjnym gminy, oprócz samych czynności planistycznych, duże znaczenie będą miały decyzje administracyjne dla konkretnych inwestorów, gospodarskie wykorzystanie istniejącego potencjału, pozyskiwanie kapitału dla nowych inwestycji. Treść i zakres takich decyzji oraz prac będą miały ogromne znaczenie dla turystyczno-rekreacyjnego zagospodarowania gminy. W gminach wiejskich o zdecydowanie pro turystyczno-rekreacyjnym programie, oprócz pytania o zgodność z miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego, w dalszych badaniach na ten temat stawiać będziemy pytania o konsekwencje konkretnych decyzji i prac dla rozwoju turystyki i rekreacji na wsi.

W działalności edukacyjnej w dziedzinie turystyki i rekreacji ruchowej należy podkreślić, że turystyka i rekreacja to nie tylko sfera towaru, produktów turystyczno-rekreacyjnych, ale ważna sfera wychowania. Turystyka i rekreacja w swoim wymiarze niesie ogromne pokłady rozwoju psychofizycznego i zdrowotnego. Turystyka, szczególnie kwalifikowana, dzięki wędrownikom zwiększa tężyznę, siły psychiczne, buduje podstawy przyjaźni i odpowiedzialności. Ogromne, potencjalne walory turystyki i rekreacji ruchowej wymuszają konieczność wychowania dla turystyki i rekreacji ruchowej – znaczącej kategorii dla zdrowia i kultury. Mówienie czy pisanie o wychowaniu dla turystyki i rekreacji to podejmowanie sprawy samowychowania i samokształcenia się społeczeństwa obywatelskiego. Rola samorządów i organizacji pozarządowych w tym procesie jest oczywista i znacząca. Współczesne wychowanie do turystyki i rekreacji sprzyja rozwijaniu społecznej, niekomercyjnej turystyki i rekreacji ruchowej, jako swoistej szkoły samodzielności oraz twórczego myślenia i działania człowieka wędrującego po turystycznych szlakach oraz uprawiającego różne rodzaje i formy rekreacji. Wspiera rozwój turystyki i rekreacji wśród innych jako wartości społecznej, ważnej w kształtowaniu urzędowego konsumenta usług turystyczno-rekreacyjnych, a później samokreanta własnych ćwiczeń fizycznych i wędrowek, ale także późniejszego współtwórcy sukcesów turystyczno-rekreacyjnych gminy, również w sferze gospodarki.

Z prowadzonych badań przez PSNARiT wynika, że jeżeli samorządowe władze gminy pragną mądrze podjąć te złożone zadania, muszą rozpocząć od kadr. Trzeba zinwentaryzować kadry gmin wiejskich. Bez mądrych przewodników turystycznych i instruktorów rekreacji, odpowiedzialnych za

sprawy kultury fizycznej i turystyki w środowisku wiejskim, ważny postulat wychowania pozostanie tylko postulatem. By taką kadrę na wsi mieć, trzeba ją szkolić, doskonalić i właściwie sytuować w systemie działania nowoczesnej wiejskiej gminy, dla której rozwój turystyki i rekreacji ruchowej winien mieć znaczenie zasadnicze. Szczególnym poligonem zdobywania doświadczeń turystyczno-rekreacyjnych powinna być szkoła. Krajoznawstwo, turystyka i rekreacja ruchowa w systemie współczesnej szkoły powinny być coraz szerzej wykorzystywane jako skuteczna metoda edukacji i wychowania. W każdej gminie wiejskiej trzeba postawić sobie pytanie, czy gminne szkoły wśród dzieci i młodzieży rozwijają turystykę i rekreację. Krajoznawcza turystyka i rekreacja ruchowa kreuje nowy stosunek do rodzinnej miejscowości, do gminy wiejskiej. Władze gminy wiejskiej powinny stale zadawać sobie pytanie o stan turystyki i rekreacji w szkołach, warunki, które stwarzają do rozwoju turystyki i rekreacji ruchowej, o sposób traktowania nauczycieli – opiekunów ruchu turystycznego i opiekunów uczniowskich klubów sportowych. Winny także dostrzegać młodych animatorów, twórców i wykonawców turystycznych i rekreacyjnych inicjatyw.

Na wychowanie do turystyki i rekreacji składać się musi ciąg logicznych, mądrze zaplanowanych i przeprowadzonych działań, które spowodują, że rozpoczynając prace od przygotowania do turystyki i rekreacji ruchowej młodego człowieka, jako początkującego konsumenta, stopniowo dochodzić będziemy do konsumenta wybrednego, chcąc z czasem z tej grupy pozyskać kreatorów, animatorów turystyki i rekreacji ruchowej w swoim środowisku lokalnym. Prowadzone badania przez członków PSNARiT wykazały, że wychowanie do turystyki i rekreacji wiąże aktywność fizyczną z intelektualną i zaangażowaniem emocjonalnym i powinna być systematycznie propagowana wśród dzieci i młodzieży¹⁰. Autorzy tych badań do istotnych funkcji wychowania zaliczają przede wszystkim kształtowanie pozytywnych cech charakteru, we współżyciu i współdziałaniu w grupie oraz uczenie wytrwałości i zdrowego współzawodnictwa, wpływania na rozwój indywidualnych zainteresowań i zamiłowań, przybliżenie młodemu człowiekowi naturalnych wartości przyrody i aktywności fizycznej oraz umożliwienie w ciekawej formie kontaktu z dziedzictwem kulturowym, wyrabianie nawyków racjonalnego odpoczynka, jednocześnie dającego satysfakcję spędzania czasu wolnego.

Turystyka i rekreacja mają wreszcie dla młodych znaczącą funkcję w przygotowaniu ich do życia w dorosłym społeczeństwie. Badania PSNARiT potwierdziły, że turystyka i rekreacja rozbudza zainteresowania psychofizyczne i spełnia ważną rolę w kształtowaniu i rozwijaniu zainteresowań turystyczno-rekreacyjnych młodzieży¹¹. Niezwykle istotnym dla skuteczności prowadze-

¹⁰ W. Siwiński [red.] (2000), *Rekreacja i turystyka. Współczesne dylematy, zadania i perspektywy*, Poznań.

nia procesu wychowania do turystyki i rekreacji ruchowej i przez turystykę i rekreację byłoby zainteresowanie władz samorządowych przebiegiem popularnych imprez na wsi. Na mocniejsze wsparcie ze strony władz wiejskich samorządów oczekują społeczni organizatorzy imprez mających charakter gminny. Warto im pomóc, bo przecież imprezy to doskonała promocja dla własnej gminy. Turystyka i rekreacja ruchowa to ważny kierunek działań wychowawczych – w tym jedna z istotnych form przeciwdziałania zjawiskom patologicznym wśród dzieci, młodzieży i dorosłych.

Dla samorządów gminnych na wsi ważna jest kadra rekreacyjno-turystyczna zajmująca się działaniami w sferze kultury fizycznej i turystyki. Ich doświadczenia i wiedza służyć może procesom wychowania do turystyki i rekreacji ruchowej oraz wywieraniu działań wyspecjalizowanych wiejskich służb administracyjnych. Właściwe wychowanie do uczestnictwa w turystyce i rekreacji pomaga również w promocji turystyki i rekreacji w gminie. Nie można zapominać o tym, że każdy rajd PTTK i obóz sportowo-rekreacyjny na terenie gminy, to szansa pozyskiwania przyszłych animatorów piękna i atrakcyjności turystyczno-rekreacyjnej gmin wiejskich. To oni m.in. będą podejmować działania mające na celu rozwój turystyki i rekreacji w gminie. Będą określać czynniki wpływające na stan i perspektywy rozwoju turystyki i rekreacji na polskich wsiach.

Samorządy wiejskie zbyt mało wykorzystują planowanie w turystyce i rekreacji, jako jedną z metod służących określaniu czynników wpływających na stan i perspektywy rozwoju turystyki i rekreacji ruchowej. Metoda SWOT jest stosowana w naukach społecznych i ekonomicznych kultury fizycznej. Polega ona na określeniu słabych i mocnych stron oraz szans i zagrożeń (w przyszłości) dla obszaru stanowiącego przedmiot analizy. Metoda SWOT może być stosowana zarówno do badania dużych struktur społeczno-gospodarczych, jak i małych jednostek samorządu terytorialnego gminy. Niewątpliwą zaletą metody SWOT jest możliwość określenia pełnej listy czynników, istotnych z punktu widzenia przeprowadzającego badanie. Przedstawiona diagnoza w gminach może posłużyć jako materiał wyjściowy do opracowania konkretnych analiz gminnych z wykorzystaniem metody SWOT. Dlatego też należy w działalności edukacyjnej społeczności wiejskiej mówić o mocnych oraz słabych stronach i szansach przewidywanych w rozwoju turystyki i rekreacji w gminie.

Programy rozwoju turystyki i rekreacji powinny stanowić część ogólnych planów rozwojowych gminy. Dobrze przygotowany program rozwoju turystyki i rekreacji w gminie powinien obejmować: 1) diagnozę aktualnego stanu tej dziedziny wraz z wpływającymi na nią otoczeniem gospodarczym, społecznym i infrastrukturalnym, 2) priorytety i cele, 3) działania, za pomocą

¹¹ W. Siwiński [red.] (2000), Aktywność rekreacyjna, sportowa i turystyczna w różnych środowiskach społeczno-zawodowych. W: *Diagnoza i propozycje rozwiązań*, Poznań.

których będą realizowane określone cele, 4) projekty lub grupy projektów, 5) uwarunkowania finansowe, harmonogram realizacji programu oraz podmioty wykonawcze.

Należy również pamiętać, że realizacja danego projektu, na przykład na poziomie lokalnym, powinna przyczynić się do osiągnięcia nadrzędnych celów gminy. Przy przygotowaniu projektu nie wolno zapomnieć o uwzględnieniu realnego harmonogramu ich realizacji. Jest to szczególnie istotne przy projektach finansowanych ze środków pomocowych, w których przekazywanie pieniędzy na realizację poszczególnych etapów uwarunkowane jest zakończeniem części je poprzedzających. Nie należy wreszcie zapomnieć, że każdy projekt realizowany jest w konkretnym otoczeniu prawnym, instytucjonalnym, gospodarczym i społecznym.

W ramach edukacji społecznej w dziedzinie promocji turystyki i rekreacji w gminie musimy stawić czoła dwóm podstawowym problemom: 1) co promować? 2) jak promować? W literaturze przedmiotu wymienione są cztery podstawowe narzędzia (instrumenty) promocji: 1) reklama produktu w wybranym nośniku (na przykład w telewizji lub prasie, wydawnictwo), 2) sprzedaż osobista rozumiana jako bezpośrednia prezentacja oferty potencjalnemu nabywcy, w naszym przypadku turyście, rekreantowi, 3) promocja sprzedaży (giełdy, targi turystyczno-rekreacyjne, wystawy sklepowe), 4) public relations (obejmuje m.in. szerokie informowanie o turystyczno-rekreacyjnej działalności gminy za pośrednictwem środków masowego przekazu, organizacje konferencji, seminariów, study-tour dla dziennikarzy).

Promocja gminy i tworzenie produktu turystyczno-rekreacyjnego to znakomita szansa dla integracji społeczności lokalnej. Uczestniczą przecież w tych działaniach nie tylko podmioty gospodarcze związane z turystyką i rekreacją, ale także kulturalne, oświatowe (w tym przede wszystkim szkoły), prasa. Sądzymy, że ten aspekt działalności turystyczno-rekreacyjnej zasługuje na szczególną uwagę w dalszych badaniach na wsi. We wszystkich działaniach na rzecz rozwoju turystyki i rekreacji gminy działacze samorządów mogą liczyć na wiedzę, doświadczenie i aktywność członków Polskiego Stowarzyszenia Naukowego Animacji Rekreacji i Turystyki. Podstawowy dla gminy wiejskiej partner – to PSNARiT.

Na zakończenie naszych rozważań w dziedzinie rozwoju turystyki i rekreacji na wsi należy podkreślić, że kluczowym problemem jest to, aby szerzej to widzieć i mocniej na rzecz rozwoju turystyki i rekreacji ruchowej w środowisku wiejskim działać. Wykorzystywać samorządowe środki na inicjowanie i stymulowanie tego rozwoju. Odważnie pomagać małym i średnim przedsiębiorstwom, które zainwestowały w turystykę i rekreację ruchową oraz rolnikom prowadzącym gospodarstwa agroturystyczne i osobom prowadzącym usługi turystyczno-rekreacyjne na terenie wiejskim. Także dostrzegać znaczenie działania nauczycieli rozwijających turystykę i rekreację wśród dzieci i młodzieży.